

УДК 94 (470+571)(=112.2) «20/21»

О. Є. Ходченко

Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара

ДІЯЛЬНІСТЬ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ ЦЕНТРІВ ІЗ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ РОСІЙСЬКИХ НІМЦІВ

Розглянуто наукові центри, діяльність яких спрямована на дослідження історії російських німців. Проаналізовано інформаційні можливості сайтів, сфери наукових інтересів, взаємодія центрів у контексті відродження та збільшення інтересу до даної проблематики.

Ключові слова: комунікація, російські німці, наукові центри, Інтернет.

Рассмотрены научные центры, деятельность которых направлена на изучение истории российских немцев. Проанализированы информационные возможности сайтов, сферы научных интересов, взаимодействие центров в контексте возрождения и увеличения интереса к данной проблематике.

Ключевые слова: коммуникация, российские немцы, научные центры, Интернет.

Im Mittelpunkt der Beitrags stehen Wissenschaftseinrichtung mit dem Forschungsschwerpunkt Geschichte der Russlanddeutschen. Analysiert werden Informationsressourcen von Internetseiten, Wissenschaftsbereiche und Zusammenarbeit der Zentren im Hinblick auf die Wiederbelebung und Steigerung des Interesses für die genannten Fragen.

Schlagwörter: Kommunikation, Russlanddeutsche, Wissenschaftszentren, Internet.

The research centers, which are aimed at the study of the history of Russian Germans, are considered. The informational ability of centers' websites, the fields of research interest, the interaction between the centers in the context of promoting an interest to Russian Germans history are analyzed. The first centers were open in Germany and the USA; it was caused by the desire to save heritage and memories about previous homeland. At this time in Canada and the USA the high attention was directed on reconstruction of Russian Germans' genealogy. In the CIS countries the main research interest is the role of Germans in the economic modernization of Volga and Black sea region.

Keywords: communication, Russian Germans, research centers, the Internet.

Географія центрів, що займаються вивченням історії німців, доля яких пов'язана з Російською імперією і СРСР, доволі широка. Це обумовлено здебільшого результатами міграційних процесів мину-

лого й ареалами розселення етнічних німців у XVIII–XX ст. На європейському континенті – це, крім Німеччини, – Україна, Російська Федерація, в Америці – США, Канада, Бразилія й Аргентина.

У сучасному мінливому світі велике значення має інформаційно-комунікативна мережа, що дає можливість оперативно передавати і отримувати інформацію. Інтернет дозволяє досліднику проводити

моніторинг наукових досягнень, орієнтуватися в джерельному потенціалі архівів і бібліотек, отримувати інформацію про наукові конференції та симпозиуми. Концепція канадського філософа М. Мак-Люена, що визначає розвиток людського суспільства як розвиток засобів комунікації [16; 17], дозволяє розглядати інтернет-сайти наукових центрів як особливу комунікаційну систему.

Мета написання статті є огляд, ознайомлення та дослідження діяльності центрів, що займаються вивченням історії російських німців, а також аналіз перспектив створення комунікаційних зв'язків і взаємообміну інформацією.

Німеччина

Геттінгенський дослідний центр (*Göttinger Arbeitskreis e.V.*) є одним із ранніх наукових об'єднань, заснований у 1946 р. Тоді була створена перша робоча група вчених, завданням якої стало визначення долі переміщених німців у війсьній і повоєнній часи. За період її діяльності була напрацьована наукова база, яка дозволила в 1991 р. створити Інститут німецьких та європейських студій у Геттінгені. Його пріоритетним напрямком стало вивчення історії російських німців, а також розвиток співпраці між Німеччиною та її східними сусідами. Завдяки руйнуванню «завіси» між Заходом і Сходом після розпаду СРСР з'явилась можливість налагодити діалог між вченими ФРН і СНД. Відкриття доступу до раніше закритих архівних документів дозволило розширити дослідні горизонти. Інститут став центральною ланкою, що об'єднував дослідників Німеччини, України, Росії, Казахстану – всіх, хто вивчав історію і культуру російських німців. Велика робота зі створення комунікаційних зв'язків між вченими різних країн належить доктору Альфреду Айсфельду і його колегам. У 2001 р. Геттінгенський центр став підрозділом Інституту культури й історії Північно-Східної Європи, а з 2013 р. діє як незалежний дослідницький центр. Центр має офіційний сайт – <http://www.goettinger-arbeitskreis.de/>, на якому представлені напрямки роботи: дослідна, з вивчення історії російських і прибалтійських

німців, бібліотечна, архівна, координаційна діяльність, а також редакторська справа. Важливе завдання діяльності центру є публікація збірників документів й анотованих описів.

Північно-Східний інститут / Інститут історії та культури німців у Східній Європі (Nordost-Institut). У результаті прийнятої федеральним урядом Німеччини «Концепції дослідження та презентації німецької культури та історії у Східній Європі», на основі злиття раніше незалежних організацій у 2002 р. у Люнебурзі був створений Північно-Східний інститут [18]. Він фінансується Федеральним Урядовим уповноваженим з питань культури і засобів масової інформації (ВКМ). Головні напрями роботи інституту є проведення і координація науково-дослідних проєктів, підтримка і публікація наукових праць з історії Північно-Східної Європи, створення спеціалізованої бібліотеки (каталог бібліотеки доступний за посиланням: <http://martin-opitz-bibliothek.de/de>). Щорічно з 1992 р виходить журнал «Nordost-Archiv», на сторінках якого висвітлюють питання регіональної історії, міжетнічних контактів, відносин німецької з іншими етнічними групами. Проєкти та конференції, що проводять під патронатом інституту, здебільшого спрямовані на популяризацію історії та культури німців у Східній і Північно-Східній Європі XIX–XX ст. У рамках науково-дослідних проєктів виділяють чотири напрями: Прибалтика, Польща, Росія / Україна і порівняльна соціальна історія. Наукові співробітники інституту, завдяки партнерству з університетами Німеччини і Східноєвропейських країн, мають можливість проводити лекції та координувати наукову роботу молодих вчених. Сайт <http://www.ikgn.de/cms/index.php> висвітлює науково-дослідну проблематику інституту, інформує про проведені й заплановані заходи і проєкти, оприлюднює публікації, що вийшли з ініціативи та підтримки Nordost-Institut. Інститут є активно діючий науковий центр, який підтримує дослідження з історії російських німців у європейському масштабі.

Історичне товариство «Волинь» засноване в 1975 р. у Вюрцбурзі (Німеччина). За більше ніж сорок років діяльності товариство збрало колекцію документів і матеріалів, які досить повно відтворюють історію волинських німців [15, с. 343–363]. Результати наукової діяльності відображаються на сторінках періодичного журналу «Wolhynische Hefte» та інших виданнях. Його члени також стали ініціаторами створення музею з історії волинських німців у Лінстові (Німеччина). Важливе в роботі товариства є зміцнення співпраці

між вченими Німеччини й України, підтримка генеалогічних досліджень, проведення пошукової та аналітичної роботи з документами архівів, популяризація історії німців, вихідців з Волині. У наш час керівником товариства є Герхард Кеніг. За його ініціативи в 2009 р. був створений сайт <http://wolhynien.de/>, який функціонує в режимі форуму і куди можуть звертатися нащадки волинських німців, які прагнуть знайти своє генеалогічне коріння. У цьому їм допомагає інформація, подана в розділі Wiki: відцифровані документи, посилання на архіви Німеччини, Польщі, України та інших країн, короткі біографії вчителів, духовних осіб, чий долі були пов'язані з Волинню. У пошуковій роботі авторів сайта підтримує науково-дослідний центр «Волинь» (AGoFF) (клуб дослідників зі створення єдиної бази джерел і літератури з історії Волині), а також Товариство німецької генеалогії в Східній Європі. Запит обробляють протягом декількох днів/тижнів. Автори, з метою полегшення доступу до даних і прискорення інформування про майбутні заходи, планують ввести версію сайта російською мовою. У 2014 р. був запущений новий проект. Його завданням став аналіз анкет німців, які переселилися до Німеччини в період із 1939 по 1943 р. із території Радянської України [14, с. 366–369].

Історичне дослідне товариство німців з Росії (*Historischer Forschungsverein der Deutschen aus Russland e. V. (HFDR)*). HFDR – асоціація, створена групою російських німців у Нюрнберзі в 1999 р. Мета функціонування асоціації є публікація досліджень з історії німців Росії; створення інформативного центру для підтримки досліджень і контактів між вченими; збір усної та письмової історії, біографій, родоводів, щоденників і архівних документів. Особливу увагу приділяють фактам, пов'язаним із трагічними для російських німців подіями (Перша світова війна, громадянська війна, депортації, колективізація, голод, репресії, події Другої світової війни, еміграція до Німеччини).

На сайті <http://www.hfdr.de/index.htm> представлені проекти, над якими працюють співробітники товариства, матеріали «Volk auf dem Weg», бібліографія публікацій HFDR, біографії найбільш значущих персоналій, відцифровані статті першої на Півдні Росії газети німецьких колоністів «Unterhaltungsblatt».

Із 2006 р. функціонує **Асоціація бессарабських німців** (*Der Bessarabien deutsche Verein e. V.*). Мета її діяльності – збереження історії, культури і традицій етнічних німців – колишніх жителів Бессарабії [9]. Асоціація працює спільно з музеєм бессарабських німців,

відкритим у Штутгарті 1952 р. Колекції музею містять документи архівного і бібліотечного фонду, автентичний одяг, фотографії, фільми, генеалогічні дані. Частина матеріалів доступна на сайті асоціації – <http://www.bessarabien.de/>. Центр організовує тури колишніми німецькими колоніями і поселеннями, проводить науково-дослідну роботу, результати якої є публікації, доступні в Інтернеті.

The Federal Institute for Culture and History of the Germans in Eastern Europe (BKGE). Федеральний інститут культури й історії німців у Східній Європі засновано в Ольденбурзі в 1999 р. Співробітники інституту проводять дослідження з тематики, пов'язаної з історією і культурою німців Східної Європи, а також консультують федеральний уряд ФРН із питань, що стосуються досліджень, презентації та розвитку наукових знань у цьому напрямі.

Наукові дослідження вчених Інституту в основному стосуються територій Сілезії, Померанії, Східної і Західної Пруссії, Богемії і Моравії. Однак на сайті BKGE <http://www.bkge.de/EN/BKGE/> є інформація і про проекти з розвитку досліджень історії російських німців, які підтримує Федеральний уряд.

Гете-Інститут – німецька громадська організація, мета функціонування якої є популяризація німецької мови. Діяльність інституту безпосередньо не пов'язана з науково-дослідною роботою, однак він часто надає інформаційну підтримку організаторам науково-культурних заходів що сприяють розвитку німецької культури в країнах СНД. Сайт інституту <https://www.goethe.de/ins/de/ru/kur.html> інформує про можливості вивчення німецької мови.

США

Американське історичне товариство німців Росії (American Historical Society of Germans from Russia (AHSFR)) засновано в 1968 р. у штаті Колорадо. Дослідний центр, до функцій якого входить збір, збереження й оприлюднення відомостей, пов'язаних з історією та культурою німецьких переселенців із Російської імперії (сайт <http://www.ahsgr.org/>), містить дані про генеалогію, списки пасажирів, які прибули в Америку, інформацію про отримання прав на землю, надану іммігрантам федеральним урядом США, про місця поховання німців-піонерів і т.д. Для отримання повного доступу до інформації сайту необхідно сплатити членський внесок. Є файли, роз-

міщені і у відкритому доступі. Наприклад, випуски наукового журналу товариства «Journal of the American Historical Society of Germans From Russia», який виходить чотири рази на рік. AHSGR також забезпечує роботу своїх структурних підрозділів: архіву-бібліотеки (Emma Schwaben land Haynes Library Archives) і музею під відкритим небом Сім'ї Амен.

На базі Університету штату Колорадо в 1970-х рр. був створений **Міжнародний центр німецько-російських досліджень (International Center for German-Russian Studies at Colorado State University)**, співробітники якого проводять історичні та етнографічні дослідження, присвячені німецьким іммігрантам із Російської імперії, які прибули у США з 1880-х по 1920-ті рр. Результатами досліджень стали: розробка нових навчальних курсів, видання низки статей і монографій, проведення інтерв'ювання нащадків піонерів, спогади яких поповнили фонди бібліотеки центру (за цим посиланням – <http://lib.colostate.edu/gfr/> можна перейти на сайт, який створили співробітники і студенти університету в 2003 р. На ньому оприлюднено колекцію Сідні Хейтман «Німці з Росії») [21].

Між Центром німецько-російських досліджень університету штату Колорадо і Центром Саратовського державного університету встановлено партнерство. У результаті спільної роботи заплановано створення електронної версії колекції матеріалів з історії німців із Росії, розробка програми обміну студентами, проведення публічних лекцій і наукових конференцій. Міжнародний центр прагне стати об'єднуючою ланкою між дослідниками Америки і країн СНД. Сайт <http://engagement.colostate.edu/about-the-gr-center/> інформує про роботу центру, заплановані проекти і конференції.

Товариство спадщини. Німці з Росії. <http://www.grhs.org/>. Науково-дослідний центр із вивчення історії причорноморських німців у США і Канаді (Germans from Russia. Heritage society) створений у 1971 р. у м. Бісмарк (Північна Дакота).

Цілі діяльності центру: об'єднання зацікавлених у відтворенні історії німців Росії осіб; заохочення і підтримка оприлюднення біографій поселенців, генеалогій, листів, щоденників, газет, журналів, циркулярів, фото/аудіо/відеодокументів, які передають атмосферу того часу і розкривають перипетії подій, еміграції, адаптації та життя російських німців на Американському континенті; співпраця з навчальними закладами, істориками та всіма, хто хотів би брати

участь у збереженні «культурної пам'яті»; видання журналу GRHS; комплектація бібліотеки дослідницького центру. Існує 13 напрямків досліджень за територіальною ознакою, в рамках яких можуть об'єднуватися науковці та інші зацікавлені особи (Березанські колонії, бессарабські, кримські, німці з Пруссії/Польщі, Гросслібенталь, Хофнунгсталь/Одеса, Херсон/Катеринослав/Таврія, Кучурган/Одеса, Міннесота, Північна Дакота, Південна Дакота, Південний Захід, Західне узбережжя США). Значна частина даних сайта доступна лише членам товариства.

Бібліотека Центру GRHS (Germans from Russia Heritage Collection), створена в 1978 р. при Державному університеті Північної Дакоти (Фарго), має одну з найбільш повних колекцій, присвячену історії причорноморських німців. Ведеться постійна робота зі збору / збереження матеріалів усної історії, фотодокументів, публікацій, колекцій рецептів, автентичних речей російських німців. У 2005 р. було розпочато проект із інтерв'ювання німців другого і третього поколінь, які проживають у Північній Дакоті [11]. У наш час більша частина інтерв'ю відцифровані, частина їх знаходиться у відкритому доступі на сайті центру http://library.ndsu.edu/grhc/dakotamemories/archive_a.html.

Із 1996 р. директор бібліотеки М. Міллер з метою відродити інтерес до історії, у т.ч. сімейної, проводить екскурсійні тури «пам'яті» Німеччиною та Україною, під час яких нащадки переселенців відвідують поселення, де мешкали їх предки.

Центр дослідження поволзьких німців (The Center for Volga German Studies at Concordia University) створений на базі університету Конкордія (Портленд, Орегон). Його завдання – підтримка досліджень зі збереження історії, традицій і спадщини німців Поволжя. На сайті <http://cvgs.cu-portland.edu/> розміщена інформація про перші місця їх вселення в Америці, материнські поселення в Російській імперії, представлені генеалогічні дані, архівні документи, карти, періодичні видання та публікації, присвячені заявленій проблематиці [20]. Матеріали постійно оновлюють і доповнюють. Там же розміщено інформацію про впровадження напрацювань в навчальний процес. Автори сайту відкриті до співпраці з усіма, хто зацікавлений і може доповнити нові данні про німців з Поволжя.

У США і Канаді сьогодні функціонує багато сайтів, що допомагають знайти генеалогічне коріння, документи і, що особливо важливо, об'єднати нащадків російських німців: *Odessa. A German-Russian*

Digital Library (<http://www.odessa3.org/>) [19]; Germans from Russia Genealogy Resources (<http://feefhs.org/links/german-russian.html>) [10]; Glückstal Colonies Research Association (<http://www.glueckstal.net/id81.htm>) [13]; Black Sea German Research (<http://www.blackseagr.org/about.html>) [8].

Канада

SGGEE - Товариство німецької генеалогії у Східній Європі створено в 1998 році як підрозділ Американської федерації товариств генеалогії Східної Європи (FEEFHS). На цей час налічує 530 членів (членський внесок становить 40 \$ щорічно). Основна робота спрямована на пошук/збір/збереження генеалогічних даних етнічних німців, чий пращури походять з України та Польщі. Товариство щоквартально видає журнал SGGEE. Частину інформації надають безкоштовно. Приватні дані доступні тільки членам асоціації. Сайт <https://www.sggee.org/> має англо- та німецькомовну версію пошукової системи.

На базі університетів провінцій Манітоба та Саскачеван діють центри з вивчення доль німців Канади, в тому числі тих, хто має російське коріння.

Україна

Міжнародна громадська організація «Товариство німців України - Відергебурт» була створена в 1989 р. з метою культурно-просвітницької діяльності серед німецької меншини. На сучасному етапі організація діє спільно з Радою німців України. Представництво «Wiedergeburt» («Відродження») активно функціонує в Казахстані (сайт <http://www.wiedergeburt.kz/index.php/wiedergeburt>). Основне завдання організації – збереження німецької спадщини і забезпечення культурних та мовних потреб німців.

Рада німців України об'єднує більше ста громадських організацій німців України. Створена в 2011 р. для координації діяльності організацій, що входять до її складу, етно-соціального та культурного розвитку німецької національної меншини, ініціатив та підтримання діалогу з органами державної влади та бізнесовими колами. Пріоритетний напрям – підтримка молоді, її навчання, відродження/розвиток етнічної ідентичності. Рада сприяє науковим дослідженням в архівно-пошуковій роботі, підтримує вчених, які займаються історі-

єю німців України (основну увагу приділяють збору документів, спогадів репресованих, депортованих, переміщених та інших постраждалих), фінансово підтримує публікації наукових видань. На порталі німців України <http://deutsche.in.ua/ua/cms/contacts.html> представлені основні напрями роботи об'єднання, інформація про заплановані заходи, гранти, проекти. Робота Ради має важливе практичне значення для німецької меншини. Культурна, громадська, правова підтримка об'єднує етнічних німців в Україні.

Центр українсько-німецьких наукових досліджень. На базі Дніпропетровського національного університету в 80-х рр. ХХ ст. був створений Центр германістики, де співробітники кафедри всесвітньої історії почали вивчати проблеми історії Німеччини. Засновником центру став професор А. С. Зав'ялов. Він започаткував видання збірника наукових праць «Питання німецької історії». У 90-х рр. за пропозицією професора С. Н. Плохія був заснований Інститут українсько-німецьких досліджень, діяльність якого була спрямована на вивчення історії етнічних німців України. Новий підхід у дослідженнях викликав інтерес і підтримку з боку вчених Німеччини, США і Канади. Спільними зусиллями було піднято величезний пласт нових даних, який заповнив історичні прогалини і визначив роль німецьких етнічних груп у розвитку Півдня Російської імперії. Актуалізовано нові теми вітчизняної історіографії: соціально-економічна і релігійна сторони життя менонітської спільноти, соціально-економічні процеси серед німців-колоністів, ментальність, міжнаціональні відносини та ін. В рамках проблематики було захищено вісім кандидатських і одну докторську дисертацію, проведено три міжнародні наукові конференції, дві історико-етнографічні експедиції, здійснено шість міжнародних проектів [2].

Сайт Центру <http://ukrgerman.l6mb.com/index.html> інформує про його роботу, анонсує наукові проекти та конференції, виставляє у вільний доступ випуски наукового збірника «Питання німецької історії» і каталог бібліотечного фонду Центру.

Дослідники інших міст України (Луцька, Донецька, Одеси, Херсона та ін.) також активно працюють над відтворенням історії російських німців. У 2015 р. в Центрі українсько-німецьких досліджень опубліковано «Бібліографія праць з історії німців, виданих в Україні за роки незалежності» [5], яка знайомить з проблематикою науководослідних робіт вітчизняних науковців.

Для молодих учених-германістів буде цікавий сайт **Німецької служби академічних обмінів (DAAD)** <http://www.daad.org.ua/ukr/>

stipendien.htm. На ньому представлені міжнародні програми для аспірантів, наукові стипендії, реалізація й участь в яких сприяє підтримці наукового інтересу до розв'язання питань історії російських німців.

Російська Федерація

Міжнародний союз німецької культури (МСНК) – асоціація громадських регіональних об'єднань, робота яких направлена на збереження культурної ідентичності та єдності російських німців. Союз створений у 1991 р. для інформаційної, консультативної та матеріальної підтримки німецьких культурно-освітніх центрів.

Основні зусилля МСНК спрямовані на розвиток культурно-просвітницької діяльності, реалізацію наукових проектів, проведення конференцій, семінарів, фестивалів, а також відродження зацікавленості молодого покоління етнічних німців у вивченні своєї історії, культури і традицій.

Міжнародна асоціація дослідників історії та культури російських німців (МАИИКРН – рос.) створена в 1996 р. з метою об'єднати і координувати роботу дослідників історії та культури німецького етносу на пострадянському просторі [3]. Заради цього правління асоціації організує міжнародні конференції, збагачуючи знання з історії російських німців, відомості про їх роль і значення для Російської імперії, сумні та радісні етапи життя цієї етнічної групи. У період із 1994 р. по 2014 р. «МАИИКРН» видавав науково-інформаційний бюлетень «Российские немцы», який інформував про події та заходи, пов'язані з науковою діяльністю в цьому напрямку. Починаючи з 2015 р. асоціація видає «Ежегодник Международной ассоциации исследователей истории и культуры российских немцев» [1].

Вагому роль у поширенні інформації про події, пов'язані з діяльністю МАИИКРН, МСНК та інших органів самоорганізації російських німців, відіграє інформаційний портал RusDeutsch <http://www.rusdeutsch.ru>, створений у 2003 р. Він містить новини, електронні каталоги, документи, які постійно оновлюють, надаючи інформаційну та методичну підтримку діяльності регіональних підрозділів.

Одним із найбільших центрів, робота якого спрямована на розвиток та зміцнення наукового співробітництва між істориками Німеччини та Росії є **Німецький історичний інститут у Москві (НІМ)** був заснований у 2005 р. Його фінансує Міністерство освіти та нау-

ки Німеччини. Діяльність НІМ різнобічна: науково-дослідна робота (надання грантів і стипендій для роботи в архівах, бібліотеках); заохочення молодих учених-германістів до дослідної роботи; практична діяльність (проведення міжнародних конференцій, круглих столів, семінарів, де відбувається не тільки апробація результатів досліджень, а й, що особливо важливо, активна комунікація – діалоги та дискусії між фахівцями даної галузі); просвітницька (публікації монографій, підручників, журналів, інтернет-публікацій). Крім того, на сайті інституту <http://www.dhi-moskau.org> представлені доповіді дослідників із Німеччини; рецензії на наукові роботи; каталог бібліотеки НІМ. Німецький історичний інститут має представництво не тільки в Росії, але й у США (<http://www.ghi-dc.org/home.html?L=0>), Великобританії (<https://www.ghil.ac.uk/home.html>), Франції, Італії, Польщі, Туреччині, Лівані, Японії.

Центр вивчення історії та культури німців Росії (Саратов).

У 2003 р на базі історичного факультету Саратовського державного університету під керівництвом професора А. А. Германа був створений Центр вивчення історії та культури німців Росії. Робота Центру спрямована на підтримку вивчення регіональної/краєзнавчої історії поволзьких німців, здійснення етнографічних експедицій, музейних та архівних досліджень, збору «усної історії». Багато уваги співробітники Центру приділяють збереженню, поширенню, експозиції матеріалів з німецької проблематики, створенню електронної бази даних, яка полегшує комунікацію між дослідниками країн СНД.

Сайт Центру <http://www.sgu.ru/structure/imimo/cultural> дає змогу ознайомитись з дослідною та науковою діяльністю організації.

Партнерами Центру є Міжнародна асоціація дослідників історії та культури російських німців (Москва); Міжнародний союз німецької культури (Москва); Німецький культурний центр імені Гете (Москва); Німецький дослідний центр при Новосибірському державному університеті (Новосибірськ); Інститут культури й історії німців Північно-Східної Європи (Німеччина, Люнебург-Геттінген); Інститут українсько-німецьких досліджень Дніпропетровського національного університету (Україна, Дніпропетровськ); Державний Університет Колорадо (США).

Історикам, краєзнавцям, етнологам і громадянам, які цікавляться долею поволзьких німців стане в нагоді сайт і форум «**Geschichte der Wolgadeutschen**» (<http://wolgadeutsche.net/archiv.htm>), створений у 2005 р. з ініціативи А. Шпака [12]. Спочатку він діяв як клуб за інтер-

есами, проте в даний час є потужним інформативним ресурсом, який містить численні документи, матеріали періодичних видань, карти, монографії з історії поволзьких німців.

Центр російських німців (Омськ).

Центр російських німців був створений за ініціативи Ради німецької національно-культурної автономії Омської області. Він складається із таких підрозділів: Регіональний центр історії та краєзнавства російських німців Омської області, Обласний лінгвістичний центр, Обласний інформаційно-методичний центр культури російських німців, Дитячий центр німецької культури «Hoffnung», Центр зустрічей німців міста Омська «Quelle». Діяльність Центру російських німців здебільшого має практичне значення і спрямована на підтримку й розвиток культурних традицій німців Сибіру, які волею долі опинилися далеко від батьківщини предків. Регіональний центр історії та краєзнавства російських німців Омської області був створений в 2007 р. Метою його діяльності стало висвітлення локальних (в обласному масштабі) історичних подій. Важливий складник роботи – підтримка інтересу до німецької мови, традицій, звичаїв і культури, тобто збереження етнічної ідентичності. Завдяки взаємодії центрів і освітньої системи зберігається етнокультурний зв'язок між «малою і великою Батьківщиною».

Сайт Центру <http://omskrusdeutsch.ru/> у повному обсязі надає інформацію про заходи, що проводять у рамках розвитку та підтримки національних потреб німців Омського Прииртиш'я. Це сприяє розширенню функціональної значимості роботи Центру на місцях.

Німецький дослідний центр при Новосибірському державному університеті був створений у 90-х рр. ХХ ст. з ініціативи групи істориків, етнографів, філософів і соціологів, які цікавились історією та долею російських німців. Е. Р. Барабашина керує кропіткою роботою з вивчення ментальних особливостей німців Сибіру. Для збереження «пам'яті народу» було організовано історико-етнографічні експедиції по Сибіру і Казахстану, в яких брали участь студенти та аспіранти університету [7]. За багато років роботи зазначений центр зібрав значну колекцію спогадів, аналіз і вивчення яких дозволяє відтворити історичну пам'ять для сучасників, відкриваючи палітру почуттів й емоцій німців, які пережили тяготи свого часу.

Важливий напрямок його роботи є моніторинг мовного та освітнього питань серед німців Сибіру [4]. Нажаль, центр при НДУ не

має сайта, а його створення допомогло б привернути суспільну увагу до питання збереження німецької культури, традицій і мови в даному регіоні.

Варто згадати і регіональний **Центр німецької культури м. Новокузнецька** (сайт <http://xn--80aaacosuvktrav4i.xn--p1ai/index.php/obshchestvennye-organizatsii/novokuznetsk>), що займається вивченням історії німців Росії, поширенням знань про звичаї, мову, підтриманням зв'язку між німецькими культурними центрами і організаціями.

У результаті аналізу роботи дослідних і культурних центрів різних країн ми дійшли висновку, що існує досить великий інтерес до «російських німців» як з боку громадськості, так і державних структур. Про це свідчить робота зазначених наукових центрів Німеччини, США, Канади, України та Росії.

Перші науково-дослідні центри, які займалися цією проблематикою з'явилися в Німеччині та США. Саме в цих країнах нащадки етнічних німців, які залишили Росію, почали об'єднуватися з метою збереження культурної та історичну пам'яті про «малу батьківщину».

В Україні інтерес до німецької проблематики зародився ще в радянські часи, однак переломним етапом у вивченні «російських німців» став 1991 р., коли сформувалися нові держави. З часом було розширено методологічний і науковий підхід досліджень, цьому сприяли розсекречення архівних даних, налагодження діалогу із західними вченими, поява інтересу до етнічних меншин та регіональної історії.

Із 2000-х рр., коли Інтернет був впроваджений і доступний всюди, налагоджено партнерство і діалог між центрами німецько-російських досліджень Німеччини, Росії, США, України та Канади. У результаті спільних зусиль формують електронні бази даних, реалізують міжнародні проекти, наукові конференції, впроваджують у навчальний процес питання з історії «російських німців». Центри при навчальних закладах створюють наукові школи, публікують результати досліджень, залучають студентів і молодих учених до наукових проектів.

Для організацій у США і Канаді один із пріоритетних напрямів роботи є надання допомоги в пошуку генеалогічних даних.

Фінансова підтримка, що надає федеральний уряд Німеччини, спрямована як на збереження ідентичності німців, які проживають у СНД, так і на розвиток діалогу та співпраці з країнами, де проживають етнічні німці.

Бібліографічні посилання

1. Ежегодник МАИИКРН теперь в электронной библиотеке портала [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rusdeutsch.ru/Nachrichten/8458>. – Загл. с экрана.
2. История Центра – Изучение проблем истории и культуры немецкого и меннонитского населения в институте Украинско-немецких исследований Днепропетровского национального университета [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ukrgerman.16mb.com/history.html>. – Загл. с экрана.
3. Международная ассоциация исследователей истории и культуры российских немцев – веки ее истории [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ru.mdz-moskau.eu/mezhdunarodnaya-associaciya-issledovatelej-istorii-i-kultury-rossijskih-nemcevvehi-ee-istorii/>. – Загл. с экрана.
4. Об исследовательском проекте «Проблемы развития образования российских немцев в Сибири», г. Новосибирск [Текст] // Научно-информационный бюллетень. – 2/1996. – Апрель-июнь. – С. 10–13.
5. **Петрова, Т. Л.** Библиография работ по истории немцев, изданных в Украине за годы независимости (1991–2012) [Текст] / Т. Л. Петрова; науч. ред. Альфред Айсфельд. – Днепропетровск: Акцент ПП, 2015. – 272 с.
6. Российские немцы – информационный портал немцев в России [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rusdeutsch.ru>. – Загл. с экрана.
7. Хранить память своего народа. Барбашина Эльвира Рудольфовна [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://philos.nsu.ru/pers/barbashina_er.htm. – Загл. с экрана.
8. Black Sea German Research [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.blackseagr.org/about.html>. – Загл. с экрана.
9. Der Bessarabien deutsche Vereine. V. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.bessarabien.de/>. – Загл. с экрана.
10. Germans from Russia Genealogy Resources [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://feefhs.org/links/german-russian.html>. – Загл. с экрана.
11. Germans from Russia. Heritage society [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://library.ndsu.edu/grhc/dakotamemories/archive_a.html. – Загл. с экрана.
12. Geschichte der Wolgadeutschen [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://wolgadeutsche.net/archiv.htm>. – Загл. с экрана.
13. Glückstal Colonies Research Association [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.glueckstal.net/id81.htm>. – Загл. с экрана.
14. **Klatt, M.** Ein neues Projekt des Historischen Vereins Wolhynien e. V.: Analyse des «Fragebogens zur sippenkundlichen Erfassung des Russland deutsch-tums» [Text] / M. Klatt // Німці в історії Волині: мат. міжнар. наук.-практ. конф. (Луцьк, 1–2 жовт. 2015 р. / за наук. ред. М. П. Костюка. – Луцьк: ПВД «Твердина», 2016. – С. 366–369.

15. **König, G.** 40 Jahre Historischer Verein Wolhynien [Text] / G. König // Німці в історії Волині: мат. міжнар. наук.-практ. конф. (Луцьк, 1–2 жовт. 2015 р. / за наук. ред. М. П. Костюка. – Луцьк: ПВД «Твердиня», 2016. – С. 343–363.
16. **McLuhan, M.** The Gutenberg Galaxy [Text] / M. McLuhan. – Toronto, 1962. – 293 p.
17. **McLuhan, M.** Understanding Media [Text] / M. McLuhan. – New York, 1964. – 318 p.
18. Nordost-Institut [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ikgn.de/cms/index.php/institut>. – Загл. с екрана.
19. Odessa. A German-Russian Digital Library [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.odessa3.org/>. – Загл. с екрана.
20. The Center for Volga German Studies at Concordia University [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cvgs.cu-portland.edu/>. – Загл. с екрана.
21. The Sidney Heitman Germans From Russia Collection [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.colostate.edu/gfr/>. – Загл. с екрана.

Надійшла до редколегії 24.03.2016